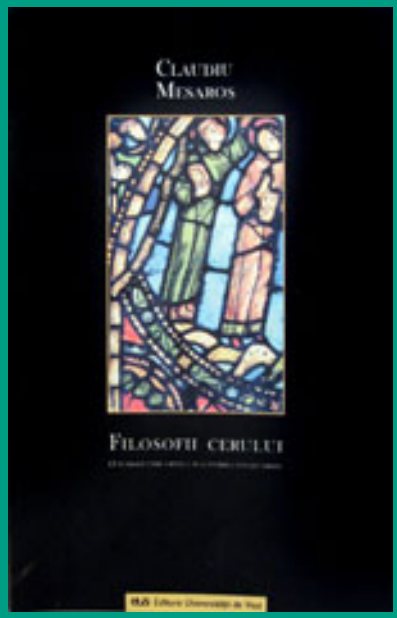

Florea Lucaci

Assoc. Profesor, Faculty of Humanist Sciences, Aurel Vlaicu University, Arad, Romania Author of the books: Creatie si umanism. O incercare asupra ideii de creatie (1989), Creatie si fiintare. Un temei in otologia umanului (2002), Avatarul ideii de Absolut. De la Kant la filosofia limbajului (2002), Propozitii biblice. Interpretari logico-filosofice (2005).

Now, even if against this amendment of our traditional framework it could legitimately be argued that identity groups are after all not stable and homogenous entities, that they represent only a means for the welfare of the individual, and sometimes do serve in practice only the interests of their elites, the fact remains that we also know about several methods of politicizing (encouraging migration, official-language politics etc.) that, albeit being seemingly fair to the individuals and respecting all their rights, nevertheless tend to annihilate cultural and national group identities. In this context, Attila M. Demeter also presents several reservations and dilemmas regarding collective rights (among others: do we not instrumentalitize culture, when we try to defend its preservation only as a means for the well-being of the individual; if we do not consider its existence being a self-value, then why should we preserve it, in case that it leads to economical loss; are collective rights not antagonistic with the principle of equality of rights; how can we define the subjects of such collective rights; and not least, what shall we do with non-liberal communities?).

In spite of its acute problem-centeredness, *Republicanism, nationalism, national minorities* almost resembles a book of aporias in the best philosophical tradition, its authors option seems to be fairly clear and pointing towards a republican solution of the problem, i.e. an approach which would recognize the basic Aristotelian truth that our being a part of a community constitutes the very foundation of our human dignity and nature. Thus, he strongly contributes to an authentic *re-politicizing* of politics, helping his favorite thinkers to find their way in the age of nation-states, and concludes his work with a noteworthy apology of republicanism that also could substitute nationalism with patriotism.

Florea Lucaci

Claudiu Mesaroș
Filosofii cerului
The philosophers of the sky above

Ed. Universității de Vest, Timișoara, 2005

Recent a apărut în librării o carte cu un titlu captivant, ce sugerează existența unei stări inefabile în istoria gândirii raționale, stare dată de conjuncția paradoxală dintre filosofie şi credință, şi anume *Filosofii cerului*, semnată de Claudiu Mesaroş – un universitar timişorean tânăr şi de perspectivă. Este vorba de un tratat de istoria filosofiei medievale, tipărit sub egida Editurii Universității de Vest, în care autorul reuşeşte performanța de a face mai vizibilă importanța patristicii şi scolasticii. Nu este greu de înțeles că sinteza unui mileniu chinuit de prejudecăți şi erezii, a unor vremuri în care filosofia era considerată fie o ispită diabolică (Tatian, Tertulian), fie un dar dumnezeiesc (Justin Martirul, Athenagora Atenianul, Clement Alexandrinul ş.a.), presupune nu numai erudiție, dar şi talentul de a convinge că sub cerul creştinismului gândirii nu i s-a confiscat întru totul libertatea de a se gândi pe sine însăşi, respectiv sub umila condiție de a*ncilla theologiae* nu s-a înstrăinat de sine. În acelaşi timp, consider meritoriu efortul lui Claudiu Mesaroş de a aduce în actualitate unele probleme de început ale formării noii para-

Key words:

christian beliefs, medieval philosophy, ontology, theology, Claudiu Mesaros

digme culturale, adică într-un context în care implicit construcția noii Europe şi doctrina aferentă pare să nege o realitate istorică – lumea creată de creştinism. Aşadar, suntem îndreptăți să afirmăm că *Filosofii cerului* nu se constituie într-o oglindă a unui trecut, într-un simplu exercițiu didactic, ci este o provocare reală pentru prezent, pentru cei ce gândesc şi dau seamă de adevărul discursului în ştiințele umane şi în teologie. Vreau să spun că ecoul prejudecăților din perioada patristicii şi scolasticii nu s-a stins, că prejudecata este vie şi tinde să anuleze libertatea gândirii.

Credința creştină s-a impus ca un ideal al desăvârşirii existenței umane, eliminând treptat un ideal de viață ce s-a conturat în antichitatea greacă. Totuşi, paradigma creştină nu s-a impus ca o sentință judecătorească fără drept de apel, ci şi într-un mod subtil, adică asimilând şi resemnificând în bună parte conceptele filosofiei: *Unul, substanță, ființă, esență, ipostas etc.* Or, acest aspect indică starea de tranziție a omului medieval, aşa cum s-a conturat în gândirea patristică şi scolastică, şi anume ideile sunt doar un intermediar între om şi Dumnezeu, adică sunt o expresie a dogmei, un mod de a vorbi despre Dumnezeu. Ei bine, ca expresie a dogmei, ideile filosofiei convertite să lucreze în spiritul creştinismului constituie domeniul de analiză în acest tratat denumit atât de frumos şi adevărat *Filosofii cerului*. Inevitabil, autorul s-a confruntat cu prejudecata distincției dintre Occidentul latin şi Răsăritul de limbă greacă, mai exact cu opoziția dintre o orientare ce cultivă rațiunea şi posibilitatea gândirii existenței divine şi o alta ce afirmă sufletul, trăirea mistică. Studierea aprofundată a gândirii patristice şi scolastice scoate în evidență o serie de influențe şi atenuează această „schismă teoretică", chiar dacă referința filosofiei din primele secole creştine este exclusiv teologică.

Domnul Claudiu Mesaroş îşi structurează tratatul de istoria filosofiei medievale în două părți: patristica şi scolastica. Întrucât cartea sa are şi funcția de manual universitar, autorul introducere în dezbatere o serie de termeni specifici gândirii din era creştină, precizându-le sensul şi noua semnificație. Căutarea lui Dumnezeu nu trebuie să fie aroganta afirmare a rațiunii ce posedă totul prin cunoaştere, ci mai degrabă mântuirea, deci îndumnezeirea omului. În contextul cultural al epocii pare firesc ca filosofii să se raporteze diferit la vechea filosofie, şi anume: *polemic,* respingând filosofia, *sincretic,* asimilând filosofia şi *conservator,* respingând creştinismul. Tendința finalmente învingătoare a fost „subordonarea filosofiei greceşti față de creştinism"(p.17). Pentru a scoate în evidență linia oficială sunt aduse în discuție unele probleme legate de erezii: gnosticismul şi maniheismul. Ideea unei sinteze „între credința creştină şi moştenirea greacă", o tendință ce „va rămâne dominanată pe tot parcursul Evului mediu"(p. 29) este ilustrată prin părinții preagustinieni Iustin Martirul, Origen, Grigore de Nyssa, Grigore din Nazians, dar mai ales prin Augustin „dacă ținem seama de faptul că inclusiv platonismul a influențat gândirea medievală prin intermediul lui"(p. 41). Perioada post-augustiniană, identificată prin gândirea lui Pseudo-Dionisie Areopagitul şi mai ales prin opera lui Boethius, constituie trecerea la problematica scolasticii, pe care Claudiu Mesaroş o tratează cu deosebită rigoare ştiințifică şi competență.

Referindu-mă la părinții şi scriitorii de limbă greacă, consider că se cuvenea o tratare mai aprofundată, deoarece în opera acestora se analizează prima dată relația om – Dumnezeu, precizându-se diferența dintre ipostazele posibile ale acesteia, şi anume cunoaşterea intelectuală, pe de o parte, şi trăirea mistică, iubirea, pe de altă parte. În acest sens, Grigore de Nyssa în „Marea cuvântare catehetică" admite că omul tinde prin fire (este creat după chipul şi asemănarea cu Dumnezeu) la cunoaşterea divinității, dar capacitatea cognitivă specific umană este limitată, astfel că Dumnezeu poate fi înțeles numai prin iubire. Mai mult, în lucrarea „Contra grecilor" el discută unele dintre noțiunile preluate din filosofia greacă şi folosite la formularea dogmei Sfintei Treimi: *Ființă, esență, Ipostasă.* Cu o pregătire filosofică deosebită este şi Grigore din Nazianz care recurge la logica aristotelică în combaterea arianismului, construind argumente raționale. De asemenea, în *Cuvântările* sale se regăsesc într-o formă incipientă argumentul ontologic şi argumentul moral. Un nume absent este Ioan Damaschin, ultimul părinte bisericesc,

considerat cu îndreptățire că este cel ce dă o teorie semiotică a icoanei, eliminând astfel falsele probleme teoretice ale idolatriei. Tot el este autorul unei trilogii, întitulată „Izvorul cunoştinței" în care prima parte, sub denumirea „Capitole filosofice" este de fapt un tratat de logică. Aşa se explică de ce în „Expunerea exactă a credinței ortodoxe" (partea a treia sau *Dogmatica)* uzează de demonstrația silogistică în capitolele dedicate Fiului şi Sfântului Duh.

Cele afirmate mai sus nu sunt observații critice, cât mai ales opinii ce subliniază indirect opțiunea domnului Caludiu Mesaroş pentru filosofii occidentali, a căror operă este mai bine cunoscută şi expusă analitic în tratate celebre de istoria filosofiei. Cred totuşi că se cuvine să includem patristica orientală ca un capitol consistent în istoria filosofiei, iar în acest sens poate fi invocat argumentul lui Aristotel privind necesitatea de a filosofa din *Protrepticus*.

Scolastica este tratată extins, minuțios şi cu acribie de cercetător pe aproape două sute de pagini. În acest context remarcăm studiile bine elaborate despre Anselm de Canterbury, Pierre Abelard, Toma din Aquino şi William Ockham. Autorul insistă aici pe modul în care scolastica îşi construieşte discursul filosofic, avansând câteva idei centrale ale platonismului şi ale aristotelismului, un discurs însă ce rămâne în cadrul creştinismului. Anselm de Canterbury caută aşa-zisele *rationes necessarae* pentru a introduce eficient demonstrația în rezolvarea unor probleme de dogmă. O precizare care-l scoate din posibila ispită invocată ipotetic de Răsăritul ortodox: „a argumenta adevăruri de credință" înseamnă de fapt „a supune rațiunea unui exercițiu de purificare, unei meditații, cu scopul de a lumina minții sale ceea ce Anselm crede deja"(p.163). Celebru este aşa-numitul argument ontologic din *Proslogion,* care va face o carieră deosebită în Occident (Descartes, Kant, Plantinga etc). Interesantă este observația lui Claudiu Mesaroş, respectiv că Anselm a arătat că „existența trebuie să fie *cuprinsă* în conceptul de Dumnezeu pentru ca acesta să aibă sens. Conceptul *analitic* de Dumnezeu nu a extins cunoaşterea (cum va spune Kant), ci a făcut explicit conținutul său"(p. 179-180). Prin urmare, obiecția lui Gaunilon (prima în seria contraargumentelor) cade. Dumnezeu este *temei ontologic,* echivalentul existenței şi nu un lucru oarecare.

Despre Pierre Abelard se arată că îşi propune apărarea credinței cu ajutorul logicii, iar baza acestui demers este teza: *credința nu înseamnă asumarea oarbă a unor propoziții pe care nu le înțelegem (p. 188).* Un rol deosebit îl joacă Abelard în „cearta universaliilor", el afirmând *conceptualismul,* contrar şi *realismului* şi *nominalismului.* În acest mod el transferă problema din planul ontologic în cel dialectic şi al semnificației logice, deci al relației semantice dintre cuvânt şi înțelesul pe care îl instituie.

Prin exercițiul analitic al istoricului de profesie sunt trecute scolastica clasică, Toma din Aquino, Bonaventura şi William Ockham. Fiind cel mai însemnat gânditor medieval, lui Toma i se acordă un spațiu mare în economia tratatului; sunt prezentate principalele repere biografice şi lista celor mai însemnate lucrări. Cum este şi firesc, Claudiu Mesaroş se apleacă asupra raportului rațiune – credință, care constituie însăşi esența filosofiei tomiste, iar acest raport subsistă ca temei în ontologia sa. El promovează un „aristotelism consecvent", dar din interpretarea operelor Stagiritului şi a comentariilor arabe rezultă că „aristotelismul era inacceptabil din punct de vedere teologic", astfel că Toma se va angaja „într-o confruntare directă cu averroiştii în scopul obținerii unei înțelegeri echilibrate a textelor şi conceptelor". De aici rezultă că „ontologia lui Toma este una în ordinea cunoaşterii" (p. 246 – 247). Evident, ființa este însuşi Dumnezeu, adică plenitudinea absolută a existenței, în raport de care creatura este doar posibilă şi contingentă. În acest capitol sunt analizate şi celebrele argumente tomiste privind existența lui Dumnezeu.

Desigur, şi în cazul lui Claudiu Mesaroş o recenzie nu poate spune mai mult decât să semnaleze importanța şi originalitatea unei cărți, ingeniozitatea metodologică stilul curat al unui discurs convingător. Nu pot, de asemenea, să nu remarc bibliografia deosebit de bogată care a fost valorificată din plin. Fără îndoială *Filosofii cerului* este un tratat de istorie a filosofiei medievale ce se impune cu necesitate, aici, în lumea pământeană a omului.